

OYAN QAZAQ VE SAFAHAT'TA ORTAK KONULAR

Onur BALCI*

Özet

İstiklâl Marşı'nın ve pek çok ölümsüz şiirin şairi olan Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerini topladığı ve yedi bölümden oluşan Safahat, Türk edebiyatının kilometre taşlarından biridir. Bu eserde Osmanlı halkının ve devletin durumu Akif'in gözlemlerine dayanarak gözler önüne serilmiş, kurtuluş yolları gösterilmiştir.

Kazak edebiyatının ve Kazak milli uyanışının önemli eserlerinden biri olan Oyan Qazaq, Mirjaqıp Duwlatov'un ilk şiir kitabıdır. Bu eserde Kazak halkının içinde bulunduğu durum açık bir şekilde yansıtılmaktadır. Ayrıca bu durumdan kurtulmak için atılması gereken adımlar da birer birer sıralanmıştır.

Bu iki eserin şairleri aynı hisleri paylaşan iki şairdir. Bu nedenle bu eserlerde pek çok ortak konu işlenmiştir. Bu çalışmada bu ortak konular üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Oyan Qazaq, Safahat, Ortak Konular.

THE COMMON TOPICS IN THE OYAN QAZAQ AND SAFAHAT

Abstract

Safahat includes seven parts and one of the milestone of the Turkish literature written by Mehmet Akif Ersoy who was the poet of the National anthem and many immortal poems. In this work with the Akif's observations, people of Ottoman Empire's and the states situation was laid out and their way of independence are showned.

Oyan Qazaq is the first poetry book of Mirjaqıp Duwlatov. The status of Kazakh people reflected in this work obviously. Also steps are indicated one by one for get rid of this situation. The poets of these two works share the same feelings. Therefore many common topics have been processed in their works. This study will focus on these topics.

Key Words: Oyan Qazaq, Safahat, Common Topics.

Giriş

İki farklı Türk coğrafyasının iki büyük şairi tarafından kaleme alınan, milli duygu ve düşüncelerle yoğrulmuş olan Safahat ve Oyan Qazaq, dâhil oldukları edebi çevrede büyük değer görmüş eserlerdir. Mirjaqıp Duwlatov'un yazdığı Oyan Qazaq 1909 yılında yayımlanır. Safahat'ın ilk bölümü olan ve kitapla aynı ismi taşıyan bölüm ise 1911 yılında yayımlanır. Görüldüğü üzere birbiri ile neredeyse aynı tarihlerde yayımlanan bu iki eserin yayım tarihi tüm dünyanın yeni bir düzene gebe olduğu dönemdir. Osmanlı Devleti son dönemlerini yaşamaya başlamış, Kazak bozkırlarında ise Çarlık Rusya egemenliğini iyiden iyiye hissettirmiştir. Bu tarihlerde Mirjaqıp Duwlatov Türkistan'ın bağımsızlık hareketi olarak adlandırılabilir olan Alaş Orda Hareketine dâhil olmuştur. Akif ise 1912'de patlak veren Balkan Harbi'nden sonra 1913'te halkı bilinçlendirmek için vaazlar verir. Her iki şair de halkını aydınlatma amacıyla faaliyetlerde bulunur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, el-mek: onur.balci.ctl@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2771-7354>

Yaşamlarında ve fikirlerinde büyük ortaklıklar bulunan bu iki şairin eserlerinde de bu ortaklıkları görmek mümkündür. Hatta *tevariid* denebilecek benzerlikler görülmektedir.

1. Şairlerin Hayatları
a) Mehmet Akif Ersoy¹

Mehmet Akif Ersoy, Aralık 1873'te İstanbul Fatih'te dünyaya gelmiştir. Emir Buhari mahalle mektebinde ilk öğrenimine başlayan Akif buradaki iki yıllık tahsil hayatından sonra ibtidai mektebe yazılmıştır. Fatih Merkez Rüşdiyesi'nden mezun olan Mehmed Akif, Mülkiye Mektebi'nin idadi kısmına yazılmış, babasının ölümü üzerine Mülkiye Baytar Mektebi'ne girmiştir. Dört yıllık eğitim hayatından sonra 1893 yılında bu okuldan birincilikle mezun olmuş, mezuniyetinin ardından memuriyete başlamıştır. Edirne'de, Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde dolaşarak bulaşıcı hayvan hastalıkları ile çalışmalar yapmıştır. Bir ara Şam ve civarında dolaşmış, bu seyahatlerde köylüyü yakından tanıma imkânı elde etmiş, halkın dert ve meseleleri ile doğrudan ilgilenmiş bu tespit ve tahlillerini şiirlerine canlı bir şekilde yansıtmıştır.

“II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ebul'ulâ Zeynelabidin (Ebul'ulâ Mardin) ve Eşref Edip'le (Fergan) birlikte devrin ilim ve fikir hayatında önemli yeri ve tesiri olan hemen hemen bütün şiir ve yazılarının çıkacağı Sırat-ı Müstakim mecmuasını başyazarlığını da yaparak yayınlamaya başladı (27 Ağustos 1908)” (Okay ve Düzdağ, 2003: 433).

Aynı yıl İstanbul Darülfünununda Osmanlı edebiyatı müderrisliğine tayin edilmiştir.

Akif, Balkan Savaşı sırasında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne bağlı Hey'et-i Tenviriye'ye katılmış, burada halkı edebiyat yoluyla aydınlatmak için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu sırada Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde vaazlar vermiş, bu vaazların metinlerini, adı Sebilürreşad olarak değişen dergisinde yayımlamış ve Hakkın Sesleri bölümündeki şiirleri yazmıştır.

Akif, 1914 yılında Mısır ve Medine'ye iki aylık seyahate çıkmış aynı yılın sonlarına doğru ise Teşkilat-ı Mahsusa'nın verdiği görevle Berlin'e gitmiştir. Bu seyahatlerin izlerini Safahat'taki şiirlerde açıkça görmek mümkündür.

“I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti aleyhine sonuçlanması, ağır mütareke şartları ve yurdun işgaliyle Yunanlıların İzmir'e çıkması üzerine başlayan Milli Mücadele hareketine fiilen katılma kararıyla 1920 Şubatında Balıkesir'e giden Mehmed Akif burada Kuva-yi Milliyecilerle görüştü. Zağanos Paşa Camii ile çeşitli yerlerde halkı birliğe davet ve direnmeye teşvik maksadıyla vaaz ve konuşmalar yaptı.” (Okay ve Düzdağ, 2003: 434).

Kurtuluş Savaşı sırasında halkı bu şekilde aydınlattığı için ona ‘Milli Mücadele'nin manevi lideri’ sıfatı verilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ardından Burdur mebusu seçilmiş zaman zaman Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde halka ve askere Milli Mücadele'yi teşvik eder nitelikte vaazlar vermeye devam etmiştir. Bu vaazlar basılarak Anadolu'ya ve cephelere dağıtılmıştır.

1920 yılında milli marş güftesi yarışmasına, ödülün kaldırılması şartıyla katılmış, yazdığı marş İstiklal Marşı güftesi olarak kabul edilmiştir.

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından yeniden aday gösterilmemiştir. Mısır'a gitmiş ve 1925 yılının sonundan itibaren sürekli orada kalmıştır. Bunda polis takibine alınmasının ve Sebilürreşad dergisinin kapatılmasının vermiş olduğu kırgınlık etken rol oynamıştır.

¹ Bu kısım hazırlanırken şu eserden faydalanılmıştır: OKAY, M. Orhan, DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (2003). Mehmed Akif Ersoy, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara: TDV, s. 532-539.

Akif'in Mısır dönemi yokluklarla, vatan hasretiyle, İslam âleminin içinde bulunduğu perişanlıkların doğurduğu büyük ıstıraplarla geçmiştir. 1935 yılında hastalanmış, hava değişimi için Lübnan'a ve ardından Antakya'ya gitmiştir. Hastalığının ağırlaşması üzerine İstanbul'a dönmüş ve burada 27 Aralık 1936'da vefat etmiştir. "Resmi şahıs ve makamların ilgi göstermediği İstiklal Marşı şairinin cenazesi, Beyazıt Camii'nden üniversite gençliğinin ve halkın katıldığı büyük bir cemaatle Edirnekapı Mezarlığı'nda dostu Babanzade Ahmed Naim'in kabrinin yanında toprağa verildi." (Okay ve Düzdağ, 2003: 435).

"İçindeki en eski şiiri 1904 tarihli olan Safahat ile tanınan Mehmed Akif'in bu tarihten daha önce şiir yazdığı, yayımlanmış ve yayımlanmamış pek çok manzumesinin bulunduğu bilinmektedir. Akif'in bugün elde bulunan ilk şiiri, Halkalı Baytar Mektebi'ndeki öğrenciliği sırasında kaleme aldığı (1892) *Destur* başlıklı bir terakibibend parçasıdır. Hazine-i Fünun, Mekteb, Resimli Gazete gibi bazı dergilerde, dostlarına yazdığı mektuplarda ve şahsi hatıralarda rastlanan ilk şiirlerinin genellikle Ziya Paşa, Muallim Naci ve Abdülhak Hamit tesirinde olduğu görülmektedir." (Okay ve Düzdağ, 2003: 435).

Ancak Akif daha sonra şiirde kendi formunu bulmuş, özellikle manzum hikâyelerde ustalığını göstermiştir. Bu şiirlerin gerek şairane bir üslupla yazdığı dizelerinde gerekse konuşma dilinin canlı örneklerine yer verdiği dizelerinde aruzu ustalıklı ve kusursuz bir şekilde kullanmıştır. Safahat'taki kısımlar içinde Gölgele kısımdaki şiirlerin lirik yönünün ağır bastığı görülmektedir.

b) **Mirjaqip Duwlatov²**

Mirjaqip Duwlatov, 25 Kasım 1885'te eski Torğay eyaleti, Torğay ilçesine bağlı Sarıkopa'da, bugünkü Kostanay eyaletinin Hangeldin bölgesinde Kızbel isimli yerde doğmuştur. (Ismagulov, 2002: 4)

Dinine bağlı bir Müslüman olan babası Duwlat, Mirjaqip'ı önce köydeki molla'nın yanına İslami ilimleri öğrenmesi için vermiş ancak Mirjaqip burada hiçbir şey öğrenememiştir. Bunun üzerine babası onu molla'nın yanından alarak Rusça eğitim veren okula kaydettirmiştir. Resmî adı Torğay Şehri, Rus-Kazak ilçe mektebi olan bu okula girmesi, Mirjaqip'ın sonraki hayatını etkileyen en önemli hususlardandır.

"İki yaşında anneden öksüz, on iki yaşında babadan yetim kalan genç delikanlının bundan sonraki terbiyesi, Asqar ağabeyinin üzerinde kalmıştır. 1897 yılında o Torğay şehrindeki iki sınıflık yeni Rus-Kazak mektebine girer ve beş yıl okuyup 1902 yılında bu okulu düşünüldeği gibi bitirir. Ardından altı yedi yıl memleketteki köy okullarında çocuk okutur." (Ismagulov, 2002: 4).

Mirjaqip Duwlatov'un gençliğine denk gelen dönem siyasi karışıklıkların Kazak coğrafyasında baş gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde yetişen aydın gençlerin dimağlarında bir hareketlenme hissi uyanmıştır. Bu karışıklığı Rus istilasını bir kafes olarak gören, bu kafesten kurtulmanın yolunun ilerlemiş milletlerin katarına katılmak, bilim ve hünere önem vermek olduğunu anlayan gençler kendilerinden önce halkı aydınlatmak için kendini adayan ağabeylerinin yolundan gitmeyi seçmiştir. Ardından bu başkaldırış bir siyasi hüviyet kazanmıştır. Bu dönemde namı iyice yayılan Ahmet Baytursun'un adını duyan Mirjaqip, 1904 yılında Ombı şehrine doğru uzun bir yolculuğa çıkmıştır. Bu dönem, Rusya'daki birinci ihtilalin arifesi, Çarlık rejiminin Kazak bozkırında sömürgecilik faaliyetini birden güçlendirdiği bir dönemdir "Bu durum, gözleri yeni açılan, milli duyguları uyanarak halkının derdini düşünen Kazak aydınlarında bir kıpırdanma meydana getirdi." (Ismagulov, 2002: 5).

"Başlangıçta böyle bir aydınlatma içeriği ile ortaya çıkan ardından siyasi bir görünüş almaya başlayan bu hareketlenme, yüzyılın başlarında Çarlık rejiminin

² Bu kısım hazırlanırken şu eserden faydalanılmıştır: ISMAGULOV, Jumağali (2002). Mirjaqip Duwlatov (1885-1935), *Elim Dep Soqqan Jürek*, Almatı.

siyasi buhrana düşmesi, memleketin çeşitli bölgelerinde özellikle Türk dili konuşan akrabalarımızın arasında milli, bağımsız, liberal-demokratik içerikli duyguların uyanması biçiminde açıkça hizmet eden toplumsal bir mekanizma şeklinde boy göstermeye başlamıştır.” (Ismagulov, 2002: 5).

Mirjaqip Duwlatov da halkın bağımsızlığı için milliyetçi bir Kazak aydını gibi bu hareketin içinde olmak yönünde tercihini kullanmıştır.

Mirjaqip Duwlatov, Ahmet Baytursun ile tanıştıktan sonra canlı bir biçimde basın hayatının içinde olmuştur. 1907 yılında Petersburg’da, Abdürreşid İbrahim başkanlığında çıkan Serke Gazetesi’nde Mirjaqip Duwlatov’un ‘*Jastarğa*’ (Gençlere) adlı şiiri basılmıştır.

“Bu gazetenin yayınlanamayan ikinci sayısında Duwlatulu’nun kaleminden çıkan ‘Bizdiñ Maqsatımız’ (Bizim Maksadımız) adlı baş makale var imiş. Gazetenin çıkmayıp kapatılmasının baş sebeplerinden biri bu makale olmalı. Çünkü bundan iki yıl sonra yayımlanan “Oyan Qazaq” adlı şiirlerine el konulup, yazar, Çarlık yönetiminin valiliği tarafından siyasi takibe alındığı zaman jandarmaların dayandığı temel suç Petersburg’da kapatılan gazetede makalede bulunan fikirleri halka anlatması olarak gösterilmiştir. (Ismagulov, 2002: 7).

Duwlatov, Ombı seferinden coşkulu bir şair olarak memleketine dönmüştür. Şiirlerini yazan şair, bu şiirlerini Ufa şehrindeki Şark kitabevinde Oyan Qazaq adı ile 1909 yılında bastırır. Bu eser elden ele hızlı bir şekilde yayılmış kısa sürede ikinci baskısını yapmıştır.

Bu kitap, genç yazara halk arasında şeref ve şan kazandırmış ancak Çarlık yönetiminin takip ve sürgününü de beraberinde getirmiştir. Genç öğretmen, gözaltına alınmış sonunda da doğduğu yerden uzaklaşarak bildiği Ombı tarafına, Akmola bölgesindeki Qızıljar şehrine doğru yavaş yavaş ilerlemiştir. “Bu olayın ardından Oyan Qazaq da yasaklandı. Qızıljar’a gittikten sonra resmi kurumlarda çalışamayan şair, tercümanlık yapmış, Kazak çocuklarına Rusça dersi vermiştir. Burada Mağjan da bir müddet ondan ders almış olmalıdır. (Ismagulov, 2002: 8).

Mirjaqip Duwlat, burada şiirden düzyazıya meyletmiş ve roman yazmaya yönelmiştir. İşte Kazak edebiyatının roman türünde yayımlanan ilk eseri olan Bağıtsız Jamal 1910 yılında Kazan’da basılmıştır. Bu eser Kazak Edebiyatına büyük bir soluk getirmiştir. Bu dönemde aynı zamanda Ayqap dergisine de sürekli yazılar yazmıştır.

Mirjaqip Duwlatov, 1911’de Semey’e gelmiş, ardından tutuklanarak, hapisteye bir buçuk yıl kalmıştır.

“Bu dönemde halk arasındaki şöhreti ne kadar yükseldiyse çarlık yönetimi tarafından o derece rahatsız edici görünen Mirjaqip’in adını anmak, basılı olarak haber yapmak da suç sayıldı. Örneğin, Mirjaqip, Semey’de tutuklandı diye haber yapan Ayqap dergisine 300 som, Waqıt gazetesine 100 som ceza kesildi.” (Ismagulov, 2002: 8).

Ardından cezasının para cezasına çevrilmesi ile hapisten kurtulan Mirjaqip, Baytursun’un izinden Orınbor’a doğru yola çıktı. Burada bu iki aydın halkı aydınlatmanın gelecek için çok önemli olduğu görüşünde birleşmişti. Bunun da halkın kendi dilinde çıkan gazete ile gerçekleşebileceğinin farkındaydılar. Baytursunov ve Duwlatov’un birleşerek Qazaq Gazetesini çıkarması, bu fikirlerin sonucu idi. 2 Şubat 1913’te Qazaq Gazetesinin birinci sayısı 3 bin tiraj ile çıktı. Duwlatov, bu gazetede Baytursunov’un yardımcılığını yapıyordu. Qazaq Gazetesi 1918 baharına kadar çıkmaya devam etmiştir.

Duwlatov, Kazak Gazetesi kapandıktan sonra Taşkent’e gelmiş, burada Ak Jol gazetesinde görev almıştır. Ardından geri dönerek Semey’e gelmiş, 1921 yılında burada bölge mahkemesinde hâkim olarak çalışmış ardından 1922 yılında tekrar tutuklanmıştır. Burada çok uzun süre kalmamış, Ālixan Bökeyhanov ile birlikte Orenburg’a gönderilmiştir. Burada ikisi de azat edilmiştir.

Ardından Mirjaqıp, Orenburg'daki Kazak Halkına Bilim Verme enstitüsünde öğretmen olarak göreve başlamış, burada 1922-1926 yılları arasında çalışmıştır. Hocalık hizmetine yeniden başladığı bu dört yılı, ardından Kazak Memleket matbaasında bölüm editörü olarak çalıştığı, Eñbekşi Qazaq'ta redaktör yardımcısı olarak çalıştığı dönemleri Mirjaqıp için çok verimli geçmiştir (Ismagulov, 2002: 11).

1922 yılında Taşkent'te *Esep Quralı 'Hesap Cetveli'* adlı eserini bastırılmış ve Orenburg'da Balqıya isimli piyesini yazmıştır. 1924 yılında *Qıyrağat Kitabı 'Kıraat Kitabı'*nı yazmış aynı yıl *Esep Quralı* adlı kitabı yeniden basılmıştır. Bu sürede tercüme faaliyetlerine de devam etmiştir.

Bu faaliyetleri olgun bir şekilde devam ederken Mirjaqıp Duwlatulı Stalin ve Goloşçekin'in adaletsiz tutuklamasına maruz kalmıştır. 1928 yılının aralık ayında bir grup Kazak aydını ile birlikte tutuklandı. 1930 yılında idam cezasına çarptırıldı ardından bu ceza 10 yıl hapis cezası ile değiştirildi. 1935 yılı ekim ayının 5. günü 50 yaşını doldurmasına bir ay kala Akdeniz-Baltık kanalı üzerindeki Sosnovets durağında kamp revirinde ağır hastalıktan dolayı vefat etti. Duwlatov, üzerine atılı suçlardan ancak 1988 yılında aklanmıştır.

Görüldüğü gibi Mirjaqıp Duwlatov'un hayatı bir mücadele içinde geçmiştir. O, halkının içinde bulunduğu durumdan kurtulması için elinden geleni yapmış bunun bedelini de hayatı ile ödemiştir. Alaş Hareketi'nin önemli simalarından biri olan Mirjaqıp Duwlatulı'nın şöhreti halk arasında oldukça geniş kitlelere ulaşmıştır.

Sapabek Äsipulı, *Elim Dep Soqqan Jürek* adlı kitapta *Jurtınñ Jadındağı Jarqın Beyne* 'Halkının Hafızasındaki Aydın Görüntü' başlıklı yazısında bir anısını paylaşmaktadır. Burada yengesi yazara bir şiir okumakta yazar ise ezberlemeye çalışmaktadır. Şiirin nereden alındığını sorduğunda ise yengesi Mirjaqıp Duwlatov'un şiiri olduğunu söylemiştir. Äsipulı'nın yengesi bu şiiri büyüklerden duyarak ezberlemiştir. 1941 yılından nakledilen bu anı, Mirjaqıp Duwlatov'un halkın hatırasındaki yerini göstermesi açısından önemlidir. Burada okunan şiirler Baqıtsız Jamal romanındaki manzum parçalardır.

Aynı zamanda yazarın anlattığı diğer anılarda da Mirjaqıp Duwlatov'un şiirlerinin halk tarafından ezbere bilindiği görülmektedir. Örneğin şairin *Qayter Edij* şiirinin ezbere bilindiği anlatılmaktadır. (Äsipulı, 2002: 78)

Eserleri: Şiir kitapları: Oyan Qazaq (1909), Azamat (1913), Terme (1915).

Roman: Baqıtsız Jamal (1910)

Hikâyeleri: Eki Qızdın Muñı 'İki Kızın Üzüntüsü', Qımbat Tay 'Pahalı Tay', Qızıl Qaşar 'Kızıl Düğge', Keken-Sehen 'Avarelik', Çitayu, Pisayu 'Okuyorum, Yazıyorum', Üş Qulaq 'Üç Kulak', Quwanıştı Kün 'Mutlu Gün', Tik Baqaylar 'Şehirliler (köylülerin şehirliler için kullandığı tabir)'.
Piyes: Balqıya (1922) (Arıkan, 2008: 117-119)

Müellifin bu eserler dışında pek çok gazete yazısı da bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi her iki şairin pek çok ortak noktası mevcuttur. Mehmet Akif, Anadolu'da toprakları işgal edilen, milli ve manevi değerleri ayaklar altında çiğnenen Anadolu halkını uyandırmak için canını dişine takarak çalışmıştır. Yeri gelmiş din adamı, yeri gelmiş vaiz, yeri gelmiş gazete yazarı, yeri gelmiş şair olmuştur. Mirjaqıp Duwlatov da Rusya'nın işgali altındaki Kazak coğrafyasında Akif'in Anadolu insanı için yaptıklarını yapmıştır. Durarak, oturarak yaşamamış halkını aydınlatmak ve uyandırmak için çaba sarf etmiştir.

Her iki şair de edebiyatı ve matbuatı halkı uyandırmak için birer araç olarak görmüştür. Safahat'taki Süleymaniye Kürsüsünde ve Fatih Kürsüsünde kitaplarında bu durumu sarıh bir şekilde görmek mümkündür. Yine Akif Sırat-ı Müstakim (sonraki adıyla Sebilürreşad) dergisini çıkarmış ve fikirlerini bu dergi ile halka ulaştırmıştır. Mirjaqıp Duwlat'ta da aynı hususları

görmek mümkündür. Gerek Oyan Qazaq'ta gerek diğer eserlerinde bu husus görülmektedir. Örneğin Kazak edebiyatının ilk romanı olan *Baqıtsız Jamal*'da Kazak coğrafyasındaki kadın algısını işlemiş ve yanlışlıkların düzeltilmesi için halkına mesajlar vermiştir.

İki şairin hayatlarındaki bu ortak noktaları şiirlerinde de görmek mümkündür. Şairler, yaşadıklarını ve hislerini şiirlerine aktarmıştır. Mehmet Akif Ersoy ile Mirjaqip Duwlat'ın birbirlerini, gıyaben de olsa, tanımaları, birbirlerinden haberdar olmaları mümkündür. Mirjaqip Duwlatov'un Türkiye'yi yakından takip eden bir gazeteci olması, gazetelerde Türkiye ile ilgili yazılar yazması Akif'i tanıma ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ancak iki şairin somut ortak noktaları Abdürreşid İbrahim'dir. Mehmet Akif Ersoy'un yakın dostu olan (Arabacı, 2014: 292) Abdürreşid İbrahim, İslam coğrafyasını baştanbaşa gezen, Japonya'ya İslam'ı tanıtan bir seyyah, hatip, münevver ve gazetecidir. 1907'de Petersburg'da Serke adlı bir gazete çıkarmıştır. Tek sayı olarak çıkan bu gazetede Mirjaqip Duwlatov'un *Jastarğa* 'Gençlere' isimli şiiri yayımlanır (Sultanbaikyzy, 2010: 20). Gazetenin basılmayan ikinci sayısı için Duwlatov *Bizdiñ Maqsatımız* 'Bizim Maksadımız' adlı bir yazı hazırlamıştır. Gazetenin kapanma sebebi olarak milliyetçi düşüncelerle örülü bu yazı gösterilmektedir.

Aynı zamanda Atatürk'ün *Oyan Qazaq*'ı Türkiye Türkçesine çevirttiği de bilinmektedir. Çeviriyi Tahir Çağatay yapmıştır (Äbsemet, 2010). Mehmet Akif Ersoy'un bu eserden haberdar olması kuvvetle muhtemeldir.

2. Eserler

a) Safahat

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eseri yedi bölümden oluşan şiir külliyyatıdır.

“İlk defa 1329'da (1911) İstanbul'da basılan ve Safahat adını taşıyan kitap eserin diğer kitaplarına göre hacimce en geniş olanıdır ve tamamı 1908-1910 yıllarında Sırât-ı Müstakîm'de yayımlanmış manzumeleri ihtiva etmektedir...Şiirlerin çoğu şairin kendi çevresinde müşahede ettiği toplumun acılarını dile getirir. Böylece daha sonraki bir manzumesinde belirteceği, “İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim” formülü bu ilk kitabından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır.” (Okay, 2008: 442).

Eserin ikinci kısmı Süleymaniye Kürsüsünde başlığını taşır. Şiir, önce bir tahkiyeyi ardından bir vaizin anlattıklarını barındırır. Üçüncü kısım olan Hakkın Sesleri'nde Balkan Savaşı yıllarında çekilen sıkıntılar nakledilir. Dördüncü kısım Fatih Kürsüsünde adını taşır. Yine bir tahkiye ve vaizin anlattıklarını ihtiva eder. Bu kısmın ağırlıklı konusu çalışmadır. Beşinci kısım Hatıralar'dır. Ayet ve hadislerin serbest yorumu ile kaleme alınan manzumeleri ve diğer manzumeleri barındırır. Altıncı kısım Akif'in ideal gençlik tasavvurunun timsali olan Asım bölümüdür. Yedinci bölüm ise Akif'in daha sanatkarane üslup ile kaleme aldığı şiirlerini barındıran Gölgele'dir.

b) Oyan Qazaq

Mirjaqip Duwlatov'un 1909 yılında Kazan'da yayınlanan şiir kitabıdır. Adından da anlaşılacağı üzere halkı bilinçlendirmek, uyandırmak, için yazılan bir eserdir. Eser yayımlandıktan sonra bütün Kazak coğrafyasına ulaşmış ve halk arasında büyük yankı uyandırmıştır. Bu eser şairin Rusya tarafından takip edilmesine sebep olmuştur.

Ana metnin dışındaki bir dörtlülle başlayan eser, *Söz Bası* 'Söz Başı' adlı mensur bir parça ile devam eder. Ardından sırası ile şu şiirler mevcuttur. *Qazaq Xalqınıñ Burınğı Häm Bügingi Xäli* 'Kazak Halkının Önceki ve Şimdiki Hali', *Qazaq Xalqınıñ Burınğı Meğışatı* 'Kazak Halkının Önceki Zorlukları', *Hünermenen Xasil Bolğan Närseler* 'Hüner İle Elde Edilen Şeyler', *Saylawlar Xaqında* 'Seçimler Hakkında', *Qazaq Jerleri* 'Kazak Toprakları', *Mäsjid-Medrese Xaqında* 'Mescit Medrese Hakkında', *Qazaq Xalqına Diniy Bir Wağız* 'Kazak Halkına Dini Bir Vaaz', *Hünerin Xalıq Faydasına Jumsap Jürgen Oqığandarımızğa* 'Hünerini Halkın Faydası İçin Kullanan Okumuşlarımız', *Jastarğa* 'Gençlere', *Qazaqtıñ Ruw Basşılarına*

'Kazakların Kabile Yöneticilerine', *Pasıq Baylarğa* 'Fasık Zenginlere', *Atqaminer Sumdarğa* 'Atlı Uğursuzlara', *Terme* 'Terme', *Tarşılıq Xälimiz Xaqında Az Münäjat* 'Sıkıntılı Halimiz Hakkında Küçük Bir Yalvarış', *Müdärris ... Äfändige Jazğan Bir Mäktübim* 'Müderris ... Efendiye Yazdığım Bir Mektup', *Jesir Dağwaları Xaqında* 'Dulluk Tartışmaları Hakkında', *Jigitter* 'Gençler', *Nasixat Ğumumiya* 'Umumi Nasihat', *Söz Aqırı* 'Söz Sonu'.

Nazım birimi olarak beyit ve dörtlüklerin, nazım ölçüsü olarak hece ölçüsünün kullanıldığı eserde genel olarak Kazak halkının içinde bulunduğu zor durum ve bu durumdan kurtuluşun yolları ele alınmakta, sosyolojik meseleler işlenmektedir.

3. Ortak Konular

3.1. Elden Giden Maddi Manevi Varlıklar

Oyan Qazaq adlı eser bir dörtlükle başlar. Ardından nesir bir kısım gelir ve bu nesir kısmın ardından da asıl şiir başlar. Asıl şiir denebilecek olan kısma dâhil olmayan dörtlük şiirin özü sayılabilecek kısımdır. Emperyalist Rusya'nın sömürgeci anlayışına karşı koymayan, emir altında yaşamaya alışan, toprağın elden gitmesine, dinin vasıfsızlandırılmasına aldırış etmeyen Kazak halkına bir uyarı olarak ilk dörtlük son derece çarpıcıdır. Bu nedenle Ömirjan Äbdixalıqulı 2010 yılında yazdığı gazete yazısına *Em Taba Almay Dertine Oyan Qazaq Dep Jar Salğan Mirjaqıp Duwlatulı* 'Derdine İlaç Bulamayınca Uyan Kazak Diye Halkı Uyaran Mirjaqıp Duwlatulı' diye başlık atmıştır. Bu kısım şu şekildedir:

Köziñdi aş, oyan, Qazaq, köter bastı/ Ötkizbey qarañğıda beker jastı/ Jer ketti, din naşarlap xal haram bop/ Qazağım endi jatuw jaramas-tı. (46)³ 'Karanlıkta gençliği boşuna geçirmeden gözünü aç, uyan Kazak, başını kaldır. Toprak (elden) gitti, din çaresizleşti hal(imiz) harap oldu. Kazağım! Artık yatmak yaramaz.'

Akif ise bu konuda şunları kaydetmektedir:

Hüsni zann eylediğim bir iki fazıl hocanın,/ İstedim fikrini açmak; dedim: "Artık uyanın!/ Memleket mahvoluyor, din de beraber gidiyor;/ Size Kur'an, bakınız sade uzaktan mı diyor? (169)⁴

Ey cemaat, uyanın, elverir artık uyku!/ Yok mu sizlerde vatan namına hiçbir duygu? (183)

Ey cemaat, uyanın! Yoksa, hemen gün batacak./ Uyanın! Korkuyorum: Leyl-i nedamet çatacak! (184-185)

Görüldüğü gibi her iki şair için de elden giden şeyler aynı: toprak/ memleket, din.

3.2. Halka Ayaklanmayı/ Uyanmayı Telkin Etme

Her iki eserin de temel fikrinin halkta uyanmayı, halkı ayaklandırmayı tetiklemek olduğu söylenebilir. Safahat'ta bu durum özellikle vaizlerin ağzından nakledilen mısralarda göze çarparken Oyan Qazaq'ta şair doğrudan bu düşüncelerini dile getirmiştir. Bu uyanma ve ayaklanma çağrısını Oyan Qazaq'ın ilk dörtlüğünde görmek de mümkündür.

Oyan Qazaq

Ne fayda bir orınnan qozğalmaytın, /Tazarmas qarasuw da jatqan aqpay (47) 'Hep birden ayaklanmayınca ne faydası var? Kara su da akmadan temizlenmez.'

Qultura değen sözdi na praktike/ Etpeymiz ne sebepti osuşçestvlyat?/ Milletlar tsivilizobannıy ozıp ketti/ Oyanbay endi jatuw ne sladvet/ Uyqısı ğafildiktin basıp ketti/ Qazaqtı oyatarlıq etip hümmät (51) "Medeniyet sözcüğünü neden pratikte hayata tatbik etmiyoruz?

³ Makaledeki belirtilen sayfa numaraları şu esere aittir: DUWLATOV, Mirjaqıp (2003). *Oyan Qazaq, Roman, Öleñ-Jırlar, Ängimeler*. Almatı: Atamura.

⁴ Yazıda belirtilen sayfa numaraları şu esere aittir: ERSOY, Mehmet Akif (2009), *Safahat*, Haz. Hüseyin Su, Abdurrahim Karadeniz, Ankara: Hece Yayınları.

Medeni milletler ilerleyip gitti. Şimdi uyanmadan yatmak nedir? Gafillik uykusu çöktü, yardım ederek Kazakları uyandırırım.'

Safahat

Tek bir ışık olsun buluver... Kalma yolundan./ Âlemde ziya kalmasa, halk etmelisin, halk!/ Ey elleri böğründe yatan, şaşkın adam, kalk! (208)

Baksana kim boynu bükük ağlayan?/ Hakk-ı hayatın senin ey Müslüman!/ Kurtar o biçareyi Allah için./ Artık ölüm uykularından uyan! (290)

Bekleşirken gökte yüz binlerce ervah intikam;/ Yerde kalmış, na'şa benzer kavm için durmak haram! (295)

3.3. Avrupa'nın İliminin Alınması Gerekliği

19. ve 20. yüzyıllarda dünya üzerinde görülen ve dünya düzenini derinden etkileyecek gelişmelerden biri Avrupa'nın bilim ve teknikte ilerlemesi Asya ülkelerinin ise bu gelişmeye ayak uyduramaması hatta bu gelişmeyi uzaktan izlemesidir. Günümüzde dahi etkilerinin müşahade edildiği bu durum gerek Safahat'ta gerekse Oyan Qazaq'ta ele alınan konulardandır. Her iki mütefekkir de Avrupa'nın ilminin alınması gerektiği konusunda hemfikirdir.

Oyan Qazaq

Evropa ğılımınan örnek alıp/ Qazaqtıñ quwanamız janasqanın. (70) '(Gençlerin) Avrupa'nın ilminden örnekler alıp Kazaklara yanaşmasından dolayı seviniriz.'

Mağrifli ozıp ketip millätlär,/ Köz jetpeytin aramızdın alısı. (71) 'İlim sahibi milletler ilerlediler. Aramızdaki mesafeye göz yetmez artık.'

Bazarı öner-ğılım aşılganda,/ Layıq emes sizderge qur qalatın./ Jan fida ğılım üşin mal tärk et,/Artılsın kün tün sayın mağrifatın. (86) 'Hüner ve ilim pazarı açıldığında boş kalmak sizlere layık değildir. İlim uğrunda canına veda et, malını terk et. Gece gündüz marifetin artsın.'

Safahat

Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atini;/ Veriniz hem de mesainize son sür'atini./ Çünkü kabil değıl artık yaşamak bunlarsız;/ Çünkü milliyeti yok san' atın, ilmin; yalnız (192)

Hiss-i milliyeti sağlamdır onun, eksilmez. /Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız, /Bakıyorsun: Eli san'atli, fakat, tırnaksız!/ Fuhşu yok, içkisi yok, himmeti yüksek, gözü tok;/ Şer'-i ma'suma olan hürmeti bizlerden çok./ Böyle evlad okutan milletin istikbali, Haklıdır almaya ağışuna istiklali. (177)

Heriflerin, hani, dünya kadar bedayi'i var:/ Ulûmu var, edebiyatı var, sanayi'i var./ Giden, birer avuç olsun getirse memlekete;/ Döner muhitimiz elbet muhit-i ma'rifete. (275)

3.4. Teknolojik Gelişmelerden Uzak Kalınması

Avrupa'da, coğrafi keşifler sermayeye, sermaye sanayiye dönüşmüş sanayi bilim ve teknoloji üretiminin başat nedeni olmuştur. Avrupa'nın sanayiye dayanan üretim tarzının karşısında el emeğine dayanan üretim tarzının Doğu'da değişmemesi Doğu'nun bilim ve teknikte geri kalmasının önemli, belki de birincil nedeni olmuştur. Bu hususa Safahat'ta da Oyan Qazaq'ta da rastlamak mümkündür.

Mirjaqip Duwlatov, *Hünermenen Xasıl Bolğan Närseler* başlığı altında 16 dörtlük yazmıştır. Bunların içinde 14 dörtlükte teknolojik gelişmelerden bahsetmiştir. Bu teknolojik gelişmeler ve aletler şunlardır: Araba, telgraf, otomobil, telefon, gemi, sıcak hava balonu, yer altında çalışan makine, savaş aletleri, bomba, mayın, uzun menzilli top, makineli tüfek, tabanca, elektrikli cihazlar, gramfon, teleskop, ot biçme makinesi, matbaa. Tüm bunları anlattıktan sonra ise Kazak halkının bu hadiselerle uzak olduğunu, ilimden, teknolojik gelişmelerden uzakta kaldığını ifade etmiştir.

Bu hususlar neredeyse aynı örneklerle Mehmet Akif tarafından da ele alınmıştır.

Oyan Qazaq

At jetpes altı ayşılıq alıs jolğa/ Az künde jetkizedi bul ot arba/ Estilmes xabarları jer şetinen/ Alamız telegrammen ya ğajibä. (53) ‘Atların ulaşamayacağı altı aylık uzak yola bu tren(ler) az zamanda ulaştırır. Uzak memleketlerden duyulmamış haberleri telgraf ile garip bir şekilde alırız.’

Jürgizdi avtomobil at jekpesten./ Āmiri qolda bolıp teris ketpesten./ Hünermen ot pen suwlı kölik qılıp./ Alistan telefonmen jurt gaplesken. (53) ‘At koşulmadan, ters gitmeden kontrolü elde olan otomobiller hareket etti. Hünlerle ateşi ve sıvıyı vasıta yapınca halk uzaklardan telefon ile konuştu.’

Däxidä xäylamenen aspaŋğa uştı./ Kezinde qajet bolsa jerge tüsti./ Esimin vozduşınıy şar dep qoydı./ Xalıq burın körıp pe edi munday isti? (54) ‘Yine kuyruklu yıldız ile göklere uçtu, gerekli oldukça zaman zaman yere indi. İsmi balon koydular. Halk daha önce böyle bir şey görmüş müydü?’

Hünermen mäzkürlerdi adam tapqan/ Jalğız-aq bizdiñ Qazaq qarap jatqan./ Heş birin osı aytaqanıñ istey almay./ Qatardan keyin qaldık nadandıqtan. (55) ‘Bu söylenenleri insanoğlu hüner ile buldu, bizim Kazak ise bakakaldı. Bu söylenenlerin hiçbirini yapamaz. Cahillikten dolayı trenden geride kaldık.’

Biz dağı bilim bilsek etpes pe edik./ İlgeri ozğandarğa jetpes pe edik?/ Din, dünyemiz tarşılıqtan azar bolıp./ Hünərli xalıq atanıp ketpes pe edik? (50) ‘Biz de bilim bilseydik yapmaz mıydık, ileriden gidenlere yetişmez miydik? Dinimiz dünyamız darlıktan kurtulup hünerli halk olarak adlandırılmaz mıydık?’

Safahat

Bakın mücahid olan Garb'a şimdi bir kerre./ Havaya hükmediyor kani' olmuyor da yere./ Dönün de atıl olan Şark'ı seyredin. Ne geri!./ Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!./ Nedir şu bir sürü fenler, nedir bu san'atler?/ Nedir bu ilme tecelli eden hakikatler?/ Sefineler ki tarar kıt'a kıt'a deryayı;/ Şimendüfer ki tarar buk'a buk'a dünyayı;/ Şu'un ki berke binip seslenir durur ovada;/ Balon ki ruh-i keşfiyle yükselir havada.../ Hülasa, hepsi bu asar-ı dehşet-âkînin./ Bütün tekâsüfüdür toplanan mesâinin. (248-249)

3.5. Yapılan İş İçin Dini Dayanak Gösterme

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde de 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Kazak coğrafyasında da bu durumu görmek mümkündür. Bu durumun temel nedeni her iki coğrafyada da dinin yanlış anlaşılması ve uygulanmasıdır. Oyan Qazaq'ta bu durumu daha çok “*Jesir Dağwaları Xaqında*” kısmında görmek mümkündür. Safahat'ta ise bu durum yeri geldikçe işlenmektedir.

Oyan Qazaq

Bizdiñ Qazaq xalqınıñ bir ğadeti/ Şeriğat nizamda joq bul ğadeti./Fitnäni köbeytügwe sebep bolıp./ Räsım bop buzılmay tur ğadeti. (78) ‘Bizim Kazak halkının şeriatta yeri olmayan bir örf âdeti vardır. Bu âdet fitnenin çoğalmasına sebep olup töre haline gelmiştir. Bir türlü de bozulamamaktadır.

Jäne birew bes altı qatın alar./ Teñ ustamay moynında xaqı qalar./ Bul jumıs payğambardıñ sünnäti dep./ Dälel aytıp onıñ bir şartın tabar. (79) ‘Yine birisi beş altı kadın alır, bunların arasında adaleti gözetmeyince boynunda hakkı kalır. Bu iş peygamberin sünnetidir diyerek delil gösterir ve bir yolunu bulur.’

Safahat

Yıkıp, şeri'ati, bambaşka bir bina kurduk;/ Nebi'ye atf ile binlerce herze uydurduk!/ O hali buldu ki cür'et: "Yecuzu fi't-tergib..."⁵/Karar-ı arzeli fetva kesildi!.. Hem ne garib,/ Hadisi vaz' ediyorken sevap uman bile var! (259)

3.6. İdeal Gençlik Tasavvuru/ Gençlerin Gelecek İçin Çalışması Gerekliliği

İdeal gençlik tasavvuru gerek Safahat'ta gerekse Oyan Qazaq'ta en çok göze çarpan konulardandır. Akif, gençlik tasavvurunu 'Asım' karakterinde müşahhas hale getirmiştir. Asım, Safahat'taki Köse İmam karakterinin oğludur. Akif, onu istediği gençliğin timsali olarak seçmiştir. Bu ideale büyük önem atfetmiş, Safahat'ın altıncı kısmına Asım adını vermiştir. *Çanakkale Şehitlerine* olarak bilinen destani şiir de bu kısımdadır.

Mirjaqip Duwlat'ın eserinde ideal gençlik herhangi bir karakterle gösterilmez. Duwlatov, tüm Kazak gençlerini muhatap alarak dizelerini yazar. Oyan Qazaq'ta genellikle umumi bir nasihat söz konusu olsa da gençler için söylenen dizelerin daha fazla olduğunu görmek mümkündür. Bu bağlamda bir diğer büyük şair Mağjan Jumabayev'in *Men Jastarğa Senemin* 'Ben Gençlere Güveniyorum' şiirindeki ideal ile Mirjaqip Duwlatov'un ideali örtüşmektedir.

Akif, Asım'ın kişiliğinde Çanakkale'de can veren yiğitleri işlemiş, bu yiğitlerin can vererek namusu çiğnetmediğini ifade etmiştir. Aynı husus Mirjaqip Duwlatov tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: "*Jan fida malıj tärık bolsın jigiti,/ Din, millät değen sözdi tur jähidlay,/ Men kepil sonda jaman bolmasına,/ Turmasam qolıñdı äkel aytqan şartta-ay*" (48) 'Din, millet kavramlarını hissederek yaşa, (bu yolda) canımı feda, malını terk et. Ben bu işin kötü olmayacağına kefilim. Sözümde durmasam üzerime ordu ile gel.'

Oyan Qazaq

Köziñdi aş, oyan, Qazaq, köter bastı/ Ötkizbey qarañğıda beker jastı/ Jer ketti, din naşarlap xal haram bop/ Qazağım endi jatuw jaramas-tı. (46) 'Karanlıkta gençliği boşuna geçirmeden gözünü aç, uyan Kazak, başını kaldır. Toprak (elden) gitti, din çaresizleşti hal(imiz) harap oldu. Qazağım! Artık yatmak yaramaz.'

Kün boldı endi köziñ aşarına/ Bayların järдем berip naşarına./ Jasında jihan kezip ğılım izdep./ Nadandıq qarmağınan qaşarına./ Oñbassın boyda jürse bul mineziñ/ Teris pe nasixatım bul, bil öziñ?/ Äytewir ata-babam musulman dep/ Dürmekti qoyatuğın keldi kezin. (60) 'Artık, zenginlerin çaresizlere yardım edeceği, gençken dünyayı gezip bilim arayacağın, cahillik oltasından kurtulacağın, gözünü açacağın zaman geldi. Eğer bu huyda devam edersen asla düzelmezsin. Şunu bil ki bu benim nasihatimdir. Yanlış mı? Nasıl olsa atam babam Müslüman diyen, bilinçsiz halk topluluğundan ayrılacağın zaman geldi.

Ğaqlı kämil jigitter,/ Zamannıñ köz sal xalına./ Xalqınıñ oyla faydasın,/ Öziñ üşin nalıma (67) 'Akıllı kemale ermiş gençler! Zamanın ahvaline bir göz atın. Halkınızın faydasını düşünün. Kendiniz için üzülmeysin.'

Evropa ğılımınan örnek alıp/ Qazaqtıñ quwanamız janasqanın (70) '(Gençlerin) Avrupa'nın ilminden örnekler alıp Kazaklara yanaşmasından dolayı seviniriz.'

Ğılım üyren, aşılıñ köziñ jastar,/ Tärbiyele öziñdi öziñ, jastar (72) 'Gençler, ilim öğrenin, gözünüz açılsın, kendi kendinizi terbiye edin.'

Safahat

Hadi tahsilini ikmale tez elden, hadi sen!/ Çünkü milletlerin ikbali için, evladım,/ Ma'rifet, bir de fazilet... İki kudret lazım. (428)

⁵ İbadete teşvik maksadıyla olursa hadis uydurmak caizdir manasındadır (Safahat, 259)

*Evet, ilerlemek isterse karhan-ı şebab,/ Yolunda durmaya gelmez. O çünkü durmayarak/
Sabah-ı sermed-i atıye eylemekte şıtab;/ O çünkü isteyemez hale katlanıp durmak! (148)*

*Bekayı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir;/ Çalış çalış ki beka sa'y olursa hakkedilir.
(244)*

*Asım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:/ İşte çiğnetmedi namusunu,
çiğnetmeyecek. (411)*

3.7. Yöneticilerin Basiretsizliği, Cehaleti

Eserlerin yazıldığı tarihler Osmanlı İmparatorluğu için I. Dünya Savaşı'nın arifesi, Kazak coğrafyası içinse Rus egemenliğinin başladığı dönemdir. Bu dönemde halkın dertleri ile hemhal olan Mehmet Akif Ersoy için de Mirjaqıp Duwlatulı için de yöneticilerin tutumu ve halkın içinde bulunduğu durum karşısındaki konumları son derece önemli bir noktadır. Bu mesele şairlerin eserlerinde değindikleri önemli hususlardan biridir.

Oyan Qazaq

*Jılında mıñ segiz jüz alpıs segiz,/ Qaznalıq dedi jerdin hämmäsin da./ Tarılıp jıldan jıla
jer suwımız,/ Mujıktıñ ketti bäre qalasına./ Qädirman xalıq biylegen, aqsaqaldar,/ Bul iske fähim
nazar salasıñ ba? (58) ‘Bin sekiz yüz altmış sekiz yılında toprakların hepsine hazine arazisi
dedi(ler). Topraklarımız ve suyumuz yıldan yıla azaldı. Rus köylülerin hepsi şehirlere yerleşti.
Kadir kıymet bilerek halkı yöneten yöneticiler, bu işi anlamak için çaba sarf edecek misiniz?*

*Xakimder xaramıydan bolğannan soñ/ Urı-qarı ketpey qaytsın atqa minip (57)
‘Yöneticiler harami olduktan sonra hırsızlar, soyguncular yolunu bulamayıp ne yapсын?’*

Safahat

*Vükela neydi ya? Curnalcı, müzevvir, adi;/ Ne Huda korkusu bilmiş, ne utanmış ebedi,/
Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi (168)*

*Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,/ Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba,
kabrinden kalk!/ Diriler koşmadı imdadına, sen bari yetiş.../ Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer
pek müdhiş! (203)*

İşte, ey unsur-i isyan, bu elim izmihlal,/ Seni tahrik eden üç beş alığın ma'rifeti! (205)

3.8. Din Adamlarının Şekilciliği/Cehaleti

İslamcı kimliği ile ön plana çıkan Akif için ülkenin o günkü halinin temel nedenlerinden biri dinden uzaklaşma ve bu uzaklaşma sebebiyle ortaya çıkan tefrikadır. Bu fikrini şu şekilde dile getirir:

“Ya neden beklemiyordun bu rezil akıbeti?

Hani, milliyetin İslam idi... Kavmiyyet ne!

Sarılp sımsıkı dursaydın a milliyetine.

"Arnavutluk" ne demek? Var mı Şeriat'te yeri?

Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri,

Arabın Türke; Lazın Çerkese, yahud Kürde;

Acemin Çinliye rüchanı mı varmış? Nerde!” (205-206)

Akif'e göre bu fitnenin ortaya çıkmasında şekilci, dinin içeriğini bilmeyen din adamlarının da etkisi vardır.

Duwlatulı ise Kazakların o zamanki halini ‘karanlık bir saray’ olarak tasavvur eder. Bu zindana düşülmesindeki önemli nedenlerden biri de dinin ve din adamı kimliğinin içinin

boşalmasıdır. Şair, adını zikretmeyerek *Müdürris ... Äfändige Jazğan Bir Mäktübim* ‘Müdürris ... Efendi’ye Yazdığım Bir Mektup’ kısmında bu karanlık saraydan çıkış yolunun din adamlarından geçtiğini şu şekilde dile getirir: *Olay bolsa, äfändim, uyıqtamalıq./ Endi oyanbay jatuwımız bolar uyat.* (77) ‘Öyleyse efendim, artık uyumayalım. Şimdi uyanmadan yatmamız ayıptır.’

Oyan Qazaq

Zamanğa qaray moldalar nadanıraq./ Köbi qara qazaqtan jamanıraq./ Biler-bilmes oquwmen molda bolıp./ Orınsız sözge umtılıp köbi urınşaq. (64) ‘Hocalar zamana uymuş, artık daha cahil, çoğu, avam Kazak halkından daha cahil, eksik gedik okuyup hoca olmuşlar. Gereksiz sözler söylerler, çoğu da kavgacıdır.’

Mollalar paydalı iske wağızdamay./ Kereksiz usaq sözben baxalasqan. (88) ‘Hocalar, faydalı işlerle ilgili vaaz vermiyor. Gereksiz, ufak sözlerle iddialaşıyorlar.’

Safahat

Bab-ı Fetva denilen daire ümmi koğuşu./ Anne karnından icazetlidir, ecdada çeker;/ Yürüsün, bir de sarık, al sana kadiasker! (168)

Fakat, şu va'z edecek herze-gu aceb kim ola?/ Ne olsa hiç ya... Nihayet, sarıklı bir molla! (228)

3.9. Tefrika-Fitne

Her iki şair de içinde buldukları toplumun o zamandaki müşkül durumunun ana amillerinden biri olarak toplum içinde baş gösteren tefrikayı, fitneyi görmektedir. Akif, sık sık tefrikadan bahsetmiş ve bundan uzak durulması konusunda insanları uyarıcı dizeler kaleme almıştır. Bu husus Mirjaqip Duwlatov’da daha çok *fitnä örti* ‘fitne ateşi’ olarak görülmektedir.

Oyan Qazaq

Ketipti fitnänin joli aşılıp/ Birinen düşmandığın biri aşırıp (50) ‘Birbirlerinin düşmanlığını arttırdıklarında fitnenin yolu açıldı gitti.’

Arada fitnanın örti jansa./ Quysa da tufan suwın söne almaydı. (94) ‘Arada fitne ateşi yanmaya başlayınca tufan suyu dahi söndüremez.’

Safahat

Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;/ Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez. (184)

Sukutu müdhiş olur... Düşmesin aman, yapışın./ Nedir bu tefrika, yahu! Utanmıyor musunuz? (269)

O rabbitayla giderken sizin tealiniz;/ Bu tefrikayla perişan bizim ahalimiz. (322)

Cem’iyyete bir fırka dedik, tefrika çıktı;/ Sapsağlam iken milletin erkânını yıktı. (447)

Fevza bütün afakını sarmıştı zeminin,/ Salgındı, bugün Şark’ı yıkan, tefrika derdi. (484)

Sizde erbâb-ı tefekkürle âvâmın arası/ Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası. (187)

3.10. Halkın Faydasına Olmayan İlim Kullanımı

Âlimlerin, mütefekkirlerin ilimlerini ve fikirlerini halkın faydasına kullanması gerekliliği her iki eserde de işlenen konulardandır. Oyan Qazaq’ta bu konu daha çok bilginin halkın faydası için kullanılması gerekliliği üzerinden işlenmiştir. Aynı zamanda bilgili kişilerin mutlaka bu bilgiyi kullanması gerekliliği savunulmuştur. Safahat’ta ise sabit fikirli mütefekkirlerin, Akif’in ifadesiyle ‘mütefekkir geçinenlerin’ tavırlarının halk ile ilim erbabının

arasını açtığı vurgulanmıştır. Hatta halk, bundan dolayı ortaya çıkan fesadın sebebinin fen okumak olduğunu zannetmeye başlamıştır.

Oyan Qazaq

Är taypadan bir bilgen bolıp tursa,/ Sonda jurta şübhäsiz ülgü berer./ Xalıq paydasın küzetse osılayşa/ isimizge, älbette, bereke ener. (93) ‘Her kısımdan bir bilen olursa şüphesiz halka örnek olur. Bu şekilde halkın faydasını gözetirse elbette işimize bereket gelir.

Bul aytqanıñ maxrum hämmesinen,/ Qalsaq bizdi kim teñgerer/ Qaytip tursıñ ündemey bilgen adam/ Aqılı dariya közi ötkir, köñili şeber (94) ‘Bu söylenenlerin tamamından mahrum kalırsak bizi kim halkla eşit hale getirir? Ey aklı derya, gözü kara, sanatkâr gönüllü bilen adam neden sesini çıkarmadan susuyorsun?’

Safahat

Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası/ Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası. (187)

Mütefekkirleriniz tuttuğu yanlış izde,/ Öyle saplandı ki aldırma bir başkasına./ Hiç o gitsin de dönüp bakmayarak arkasına,/ Nasın efkar - ki efkar-ı umumiye odur- Gitmesin/ Kendi yolundan... Bu nasıl kabil olur? (188)

Sivrilen zübbelerin hepsi beş on söz beller,/ Düşünür "Dini nasıl yıkmalı bunlarla?" diye./ Böyle bir maksad için çok bile i'dadiyye! (189)

3.11. Tevekkülün Yanlış Anlaşılması

Sözlük anlamı “Her şeyi Allah’a bırakma, Allah’tan bekleme, kadere boyun eğme” (TS, 1970) olan tevekkülün yanlış anlaşılması her iki eserde de işlenen konulardandır. Tevekkülün ‘hiçbir şey yapmadan her şeyi Allah’tan beklemek’ olarak algılanmasına itiraz eden şairler, aslında doğru tevekkülün nasıl olması gerektiğini de eserlerinde işlemektedir. Her iki şair için de doğru tevekkül Akif’in şiirinin başlığında olduğu gibi ‘azimden sonra tevekkül’dür.

Bu hususun Safahat’ta daha geniş olarak işlendiğini söylemek mümkündür. Eserin Fatih Kürsüsünde isimli bölümünde tevekkülün adeta tembellik olarak algılandığı vurgulanmış, yaklaşık 8 sayfa boyunca bu konu işlenmiştir. Ardından anlatılanlara destek olması açısından Hz. Ömer’in hayatından kesitler nakledilmiş ve Şeyh Sadi-i Şirazi’den bir hikaye nakledilmiştir.

Oyan Qazaq

Tañdağı täñiriden dep bizdiñ Qazaq,/ Jeti ğoy tübimizge sol ğäfilät,/ Qarañğı bir sarayda qamawlımız,/ Esigin kim aşadı bu jähalat?/ Älbette, öngeleri sizdiñ qolda,/ Täwekel, ne toqtaw bar? Bar da qıyrat. (77) ‘Bizim Kazak, sabaha Allah kerimdir dediği için gaflet dibimize geldi. Karanlık bir sarayda tutkunuz. Bu cehaletin kapısını kim açacak? Bundan sonrası elbette sizin elinizde. Neden tevekkül edip duruyorsunuz?’

Safahat

"Çalış "" dedikçe şariat, çalışmadın, durdun,/ Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!/ Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya,/ Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya! (252)

Onun hazine-i in'amı kendi veznendir!/ Havale et ne kadar masrafın olursa... Verir!/ Silahı kullanan Allah, hududu bekleyen o;/ Levazımın bitivermiş, değil mi? Ekleyen o! (253)

Ya sen nesin? Mütevekkil! Yutulmaz artık bu!/ Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu!/ Huda'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Huda;/ Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete... Ha? (253)

Ömer, tevekkülü elbet bilirdi bizden iyi.../ Ne yaptı "biz mütevekkilleriz" diyen kümeyi?/ Dağıttı, kamçıya kuvvet, "gidin, ekin" diyerek. (259)

O iman kuvvet ihzarıyla emretmişti... Lakin, biz/ "Tevekkelna" deyip yattık da kaldık böyle en aciz! (301)

- "Allah'a dayanmak mı? Asırlarca dayandık!/ Düşükse bu hüsrana, onun narına yandık!/ Yetmez mi çocukluktaki efsaneye hürmet? (450)

"Allah'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan.../ Ma'na-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nadan!/ Ecdadını, zannetme, asırlarca uyurdu;/ Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu? (541)

3.12. Müslümanlık Kavramının İçinin Boşalması

Din, her iki şair için de içinde buldukları toplumu ayakta tutan, yücelten en önemli hususlardandır. Dinî hassasiyeti Safahat'ta da Oyan Qazaq'ta da görmek mümkündür. Safahat'ın iki kısmının adı Süleymaniye Kürsüsünde ve Fatih Kürsüsünde'dir. Şair, burada halkı vaaz ile tenvir etmeye çalışır. Oyan Qazaq'ta ise *Qazaq Xalqına Diniy Bir Wağız* isimli bir bölüm bulunmaktadır. Bu kısımda Mirjaqip Duwlat halkı dini açıdan aydınlatmaya çabalamaktadır.

Şairler bu hassasiyetlerinden dolayı Müslümanlığın içinin boşaldığını ve anlamını yitirdiğini gözlemlemiş bunu eserlerinde işlemişlerdir.

Oyan Qazaq

Qazaq jür musulmandıq jalasında/ Sayrañdap saxaranın dalasında (59) 'Kazaklar, sahranın ortasında Müslümanlık yalanıyla hoş vakit geçirerek yaşıyor.'

Degenmen 'men musulman' is bitpeydi./ Bul künde jurttıñ köbi din kütpeydi. (60) 'Ben Müslümanım demekle iş bitmiyor. Bugün, halkın çoğu dine saygı göstermiyor.'

Ekinşi, xalıqtıñ özi ıqlassız./ Ne ğılıp islamğa aşılsın xod? (60) 'İkinci olarak halk, ihlassızdır. Bu durumda İslam'a nasıl yol açılınsı?'

Teris pe nasixatım bul, bil öziñ?/ Äytewir ata-babam musulman dep/Dürmekti qoyatuğın keldi kezın. (60) 'Şunu bil ki bu benim nasihatimdir. Yanlış mı? Nasıl olsa atam babam Müslüman diyen, bilinçsiz halk topluluğundan ayrılacağın zaman geldi.'

Safahat

Demek: İslam'ın ancak namı kalmış Müslümanlarda;/ Bu yüzdenmiş, demek, hüsrana-ı milli son zamanlarda./ Eğer çiğnenmemek isterseler seylab-ı eyyama;/ Rücu' etsinler artık Müslümanlar sadr-ı İslam'a. (301)

Yine dünyalara yaymıştı yeşil gölgesini;/ Yine hakkın sesi boğmuştu dalalin sesini./ Müslümanlık bu değil, biz yolumuzdan saptık,/ Tapacak bir putumuz yoktu, özendik yaptık! (394)

Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?/ Müslümanlık mı dedin? Tövbeler olsun, ne demek!/ Hani Kur'an'daki ruhun şu heyulada izi,/ Nasıl İslam ile birleştiririz kendimizi,/ Ye' si tedric ile zerk etmiş edenler dine... (395)

Hangi bir millete baksan uyanık... Çünkü: Sabah!/ Hele biçare şeriate nasıl oynanıyor!/ Müslümanlık bu mu yahu? diye insan yanıyor. (130)

Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;/ Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar... (249)

3.13. Mektep-Medreselerin Bozulması

Mektepler ve medreseler, Osmanlı İmparatorluğu için de Kazak coğrafyası için de birer eğitim öğretim yuvasıdır. Her iki şair de bu kurumların vazifesinin farkındadır. Akif, *'Bilir misin ne dehalar yetiştirdi medreseden?'* (228) mısraıyla medreselere bakış açısını ortaya koymaktadır. Mirjaqip Duwlatov da medreselerde hakkıyla eğitim verilirse halkın ilerleyeceğini

şu dizelerle dile getirir: *Medresege saylasın eki molda,/ Biri oqıtsın musulmanşa, biri orıssa./ Pedagogiya tǎrtibimen okıtsañdar,/ Qazağım, keter ediñ sonda alğa* (63) ‘Medreseye iki hoca seçilsin, biri İslami ilimler okutsun diğeri Rusça. Kazağım! (Çocukları) eğitim bilimlerine göre okutursanız o zaman ilerlersiniz.’

Ancak bu kurumların zamanla bozulduğu, işleyişini kaybettiği iki eserde de işlenen konulardandır.

Oyan Qazaq

Tǎrtipti medrese joq bul qazaqta,/ Saladı sabilerdi tek azapqa./ Moldakem şart jüginip kahar etip,/ Bosatar kün batqanda äreñ şaqqa/ Bir bala eziw tartıp küler bolsa,/ Qıtayşa düre salar sol sağatta./ Üş-tört jil oqıp şıqqan bolsa mägär,/ Sonda da ustamaydı jazar xatqa. (61) ‘Kazaklarda düzenli bir medrese yoktur. Çocuklara sadece azap verir. Molla, zorla diz çöktürüp eziyet edip güneş batınca serbest bırakır. Bir çocuk gülümseyecek olsa o saatte Çinliler gibi kamçılar. Bir çocuk üç dört yıl okuyup çıkmış olsa bile yazı yazacak kabiliyete sahip olmazdı.

Safahat

Akif, Asım kısmında medreselerin önemini Köse İmam’ın ağzından anlatmaktadır. Ancak ardından Konya’da bir köyde mektepten bir hocanın kovulduğunu Köse İmam’ın buraya giderek konuya vakıf olduğunu anlatır. Köse imam ile konuşan bir köylü hocanın durumunu şu şekilde anlatır:

Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam, kararı.../ Görmeliydin o muallim denilen maskarayı./ Geberir, camie girmez, ne oruç var, ne namaz/ Gusül abdestini Allah bilir amma tanımaz./ Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu;/ Ebenin teknesi ömründe pisin gördüğü su!/ Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak,/ Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak?/ Huyu dersen, bir adamcıl ki sokulmaz adama.../ Bari bir parça alışsaydı ya son son, arama! (380)

3.14. Halkı Uyandırmak İçin Kendine Vazife Yükleme

Mirjaqıp Duwlatov hem Alaş Hareketi’nin hem de Kazak edebiyatının önemli portrelerindedir. Yani edebi kişiliğinin yanında siyasi bir kişiliği de vardır. Mehmet Akif’in de edebi kişiliği yanında münevver ve mütefekkir kişiliği kendini hissettirir. Aynı zamanda Birinci Meclis’te Burdur mebusu seçilmiştir. Bu hususları barındıran ve ülkeyi, milleti, vatani dert edinen iki şair de düşüncelerini şiir yoluyla aktarmış, halkı uyandırmayı kendine görev edinmiştir. Bu hususu hem Safahat’ın hem de Oyan Qazaq’ın genelinde görmek mümkündür. Safahat’ta da Oyan Qazaq’ta da şairler halkın karşısına geçmiş onlara hitap etmiştir. Her ne kadar bu konu eserlerin tümüne yayılmış olsa da şu mısralarda vazih bir şekilde görmek mümkündür:

Oyan Qazaq

Mirjaqıp nege otırsıñ qalam tartpay,/ Bägge almaş bolğanmenen jüyrik şappay./ Şamañdı kädäri xäl körsetsenşi,/ Bayğus-aw, oyansañşı qarap jatpay. (47) “Mirjaqıp, neden yazmadan duruyorsun. Hızlı koşan at, koşmadan ödül alamaz. Sen çabanı elinde geldiği kadar gösterece. Ey zavallı, (etrafına) bakıp durma, uyan.”

Safahat

Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,/ İslam’ı uyandırmak için haykıracaktım./ Gür hisli, gür imanlı beyinler, coşar ancak,/ Ben zaten uzun boylu düşünmekten uzaktım! (437)

3.15. Tembellikten Yakınma

Eserlerin bütününde çalışmanın, ilerlemenin, medeni milletler seviyesine ulaşmanın gerekliliğinin savunulduğunu görmek mümkündür. Haliyle zikredilen bu kavramların aksi olan tembellik de eserlerde kaçınılmazı gereken bir durum olarak işlenmiştir.

Oyan Qazaq

Keldi de eğin salıp bayıp ketti,/ Jalqaw ma bular, tñniri-ay, bizdiñ jurttay. (59) ‘Bunlar gelip ekin ekti, zenginleştiler. Ey Allah’ım, bunlar bizim halk gibi tembel mi?’

Ata malı sengeni barıp ketip/ Jalqawlıqqa salınuw jaramas-tı (93) ‘Baba malına güvenip tembelleğe düşmek yaramaz.’

Oylamas ertengisin ne bolar dep,/ Salınıp jalqawlıqqa bizdiñ Qazaq (98) ‘Bizim Kazak tembelleğe düşmüş, yarın ne olacak diye düşünmez.’

Safahat

Onun mahsulüdür meşhud olan asar âlemde /Atalet fitratın ahkâmına madem ki isyandır;/ Çalışsın, durmasın her kim ki da'vasında insandır. (150)

Hurafeler, üfürükler, düğüm düğüm bağlar;/ Mezar mezar dolaşıp hasta baktıran sağlar.../ Ataletin o mülevves teressübatı bütün! (249)

Eğér teharet-i vicdana dikkat etseydin;/ Bu hale gelmeye kalmazdı orta yerde sebep./ Batak da, bit de o murdar ataletinden hep! (261)

Ne vapurlarla trenler sizi bidar etti!// Ne de toplar bu derin uykuya bir kar etti! (185)

3.16. Birliğin Kaybolması ve Birlik Olunması Gerekliliği

Her iki şair de kendi halklarının yeniden ayağa kalkmasının, medeni milletlere yetişmesinin, maddi ve manevi değerleri elinde tutabilmesinin, geleceğe güvenle bakabilmesinin anahtarı olarak birliği görmektedir. Halkın içinde önceden mevcut olan birlik zamanla bozulmuş ve şairlerin içinde buldukları halklar çeşitli felaketlere, belalara duçar olmuştur. Mağjan Jumabayev’in ‘*Alistağı Bawırma*’ adlı şiirinde geçen ‘*kalın jaw*’ın yani kalabalık düşmanın karşısında başarıya ulaşmanın tek yolu, şairlerin nazarında birliktir, vahdettir.

Oyan Qazaq

Birlik joq altı awızdı xalıqpız ğoy,/ Qatardan sol sebepti qalıppız ğoy. (72) ‘Birliği olmayan altı ağızlı bir halkız. Bu yüzden geri kalmışız.

Ayırılıp berekeden qarap jürrip,/ Turıptı basqalarğa qur bas urıp (50) ‘Birlik ve beraberlikten ayrılıp başkalarına başvurarak (etraflarına boş boş) bakarak yaşıyorlar.

Eki sunqar talassa quzğınğa jem,/ Berekesin bul qazaq söytip qurtkan./ Sol künde jawğa qarısı qorğan qursa/ Qutılıp nadandıqtan ğilim tapsa/ Ğayratın boyındağı Őetke jumsap,/ Keltirmey jäbirşilik qarındasqa./ Özdi özi tatuw bolıp turğan künde,/ Qalar ma edi här nãrseden munday bosqa. (50) ‘İki kartal dalaşırca kuzguna yem olur. Birlik ve beraberliğini bu Kazak(lar) böylece tüketmiş. O gün, düşmana karşı kale yapıp cahillikten kurtulup ilimle meşgul olsa kardeşine zorluk göstermeden düşmana karşı çaba sarf etse kendi kendine güzelce yaşarken böyle her şeyden uzakta kalır mıydı?’

Dãreje isimizde ittifaq joq,/ Jiberip ğaqıl, nazar xalıq sınañız (71) ‘İşlerimizde ufacak dahi olsun birlik yok. Bu işi düşününüz, halkı eleştiriniz.’

Safahat

Görmesin didelerin reng-i siva, reng-i zılal!// Vecde gel; vahdete dal, âlem-i kesretten uzak... (165)

Hepsi dalmış vahdetin aheng-i cüşacüşuna,/ Emr-i bi'l ma'rûf imiş ihvan-ı İslam'ın işi;/ Nehy edermiş, bir fenalık görse, kardeş kardeşi. (213)

- Peki nedir? Biraz izah edilse, çok eksik!// -Zavallı milleti vahdet-cüda eden "ikilik" (235)

Ki dinlemezseniz elbette mahvolur millet:/ Sizin felaketiniz: Tarumar olan "vahdet". Eğer yürekleriniz aynı hisle çarparsa;/ Eğer o his gibi tek bir de gayeniz varsa;/ Düşer düşer yine kalkarsınız, emin olunuz... (270)

4. Sonuç

Farklı coğrafyalarda neşvünema bulması Türk edebiyatının bir bütün olduğu gerçeğini değiştirmez. Geçmişin büyük edebi geleneğini kendi potasında harmanlayan, ortaya çıkan mahsulü zamanlarına ve geleceğe aktaran Mehmet Akif Ersoy ve Mirjaqıp Duwlatov bu gerçeğin iki büyük timsali olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairlik, gazetecilik, siyaset adamlığı gibi pek çok hususu barındıran iki münevver, aynı hisleri paylaşmış ve şiiri bu hislerini aktarmak için birer vasıta olarak kullanmıştır. Aynı hissiyatı paylaşan şairler, neredeyse aynı şeyleri yaşamakta olan halklarının içinde buldukları durumdan kurtuluş reçetelerini Safahat ve Oyan Qazaq'ta yazmışlardır. Halkı uyandırmayı, birlik olmayı, çalışmanın gerekliliğini, İslam'ın gerektiği gibi yaşanması gerektiğini şiirlerinde haykırışlar, bu haykırışları görev addetmişlerdir. Bu nedenle eserde yukarıda görüldüğü gibi pek çok ortak noktalar görülmektedir.

Şairler, şiirleri ideolojiye boğmamış şairlik kudretlerini de göstermişlerdir. Bu nedenle her iki eser de geniş kitlelere ulaşmıştır.

Safahat ve Oyan Qazaq'ta bu kadar ortak noktanın mevcudiyeti, aynı düşünce yapısına sahip müelliflerin farklı Türk coğrafyalarında aynı konularda eserler ortaya koyduğunu göstermesi için önemlidir.

Kaynakça

ARABACI, C. (2014). Abdürreşid İbrahim'in Türkiye Vatandaşlığı Serüveni ve Konya Hayatı, *Akademik Sayfalar*, c. 14, S. 19, s. 290-304.

ARIKAN, M. (2008). Mirjakıp Duwlatulı: Hayatı, Eserleri, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 5, S. 4, s. 102-121.

ÄBDİXALİQULI, Ö. (2010). Em Taba Almay Dertine Oyan Qazaq Dep Jar Salğan Mirjaqıp Duwlatulı, www.azattyq.org/a/kazakhstan_mirzhaqyp_dulatov/2152950.html, 12.10.2018 tarihli genel ağ sayfası.

ÄBSEMET, M. (2010). Oyan Qazaq İdeası-Qazaqtıñ Nağız Ulttıq İdeası <https://abai.kz/post/5743> 12.10.2018 tarihli genel ağ sayfası (yazının yayın tarihi 10.11.2010).

DUWLATOV, M. (2003). *Oyan Qazaq, Roman, Öleñ-Jırlar, Ängimeler*. Almatı: Atamura.

ERSOY, Mehmet A. (2009). *Safahat*, Haz. Hüseyin Su, Abdurrahim Karadeniz, Ankara: Hece Yayınları.

ISMAGULOV, J. (2002). Mirjaqıp Duwlatulı (1885-1935), *Elim Dep Soqqan Jürek*. Almatı.

OKAY, M. O.-DÜZDAĞ, M. E. (2003). Mehmed Akif Ersoy, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 28, Ankara: TDV, s. 532-539.

SAPABEK, Ä. (2002). Jurtınıñ Jadındağı Jarqın Beyne, *Elim Dep Soqqan Jürek*, Almatı.

SULTANBAİKYZY, Z. (2010). *Mirjakıp Duwlatulı'nın Hayatı, Siyasî ve Edebî Şahsiyeti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkçe Sözlük, (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.